

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE PARLAMENTO TARİHİ

4.ÜNİTE ÖZET

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE PARLAMENTO TARİHİ

SALTANATIN KALDIRILMASI

*TBMM Orduları 9 Eylül 1922 günü İzmir'e girdiğinde Milli Mücadele'nin askeri yönü zaferle sonuçlanmış, 18 Eylül'e kadar Anadolu Yunan askerinden arındırılmış, Mudanya Mütarekesi ile de Türkiye, barışa doğru yürüyüşünün ilk adımını atmıştı.

*Siyasal barış Lozan'da görüşülerek sağlanacaktı.

*Mustafa Kemal Paşa İzmir'e girdiği gün Türkiye'nin çağdaş bir ülke olması yolundaki savaşının yeni başladığını söylemişti.

*Ancak önünde iki büyük engel vardı.

*İlki; kişisel egemenliğin simgesi olan Padişah ve onun hükümetinin varlığını hala koruyor olmasıydı.

*İkincisi, Saltanat ve Hilafet kurumuna bağlı güçlü bir muhalefetin var olması hatta Mustafa Kemal'in yakın çevresinde bile bu düşüncüyü benimseyenlerin bulunmasıydı.

*27 Ekim'de İtilaf Devletleri "Doğudaki savaşa son vermek için" İsviçre'nin Lozan kentinde toplanacak barış konferansına TBMM Hükümeti ile birlikte Osmanlı Hükümetini de çağırdı.

*TBMM Hükümeti İtilaf Devletlerine gönderdiği yanıtta Osmanlı Hükümeti temsil edilirse konferansa katılmayacağını bildirdi.

*TBMM 1 Kasım 1922 günü şu kararı aldı.

1. Misak-ı Milli sınırları içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden başka hükümet biçimi tanımaz. Buna göre Türkiye halkı, kişisel egemenliğe dayalı olan İstanbul'daki hükümet biçimini 16 Mart 1920'den itibaren sonsuzluğa kadar tarihe karışmış saymıştır.

2. Halifelik yüksek Osmanlı ailesine ait olup, Halifeliğe, Türkiye Büyük Millet Meclisi

tarafından ailenin içinden bilim ve ahlakça en üstün durumda olanı seçilir. Türkiye Devleti Halifelik makamının dayanağıdır.

MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NDEN HALK FIRKASI'NA GEÇİŞ

*23 Nisan 1920'de çalışmalarına başlayan TBMM; ittifakçı, itilafçı, İslamcı, Osmanlıcı, liberal, Bolşevik, çiftçi, işçi, tüccar, aşiret reisi, öğretmen, politikacı olmak üzere çok farklı düşünce ve sosyal tabandan ulus temsilcilerini içinde barındırıyordu.

*Farklı düşünceler; Tesanüd Grubu, İstiklal Grubu, Islahat Grubu, Halk Zümresi gibi isimler altında toplandı.

*Muhallifler, zaferden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın politikaya karışmaması gerektiği kanısındaydılar.

*Meclis'te yer alan II. Grup üyeleri de Mustafa Kemal Paşa'yı seçilme haklarından yoksun bırakacak bir yasa önerisi ile tepkilerini ortaya koydular.

*2 Aralık 1922'de Meclis'te görüşülen bu öneride milletvekili olacaklarda; Türkiye'nin o günkü sınırı içinde doğmuş olmaları ya da belli bir yerde beş yıl oturmuş olmaları koşulu aranıyordu.

*Ulusal zafer için oradan oraya koşturduğu için belli bir yerde beş yıl oturamayan ve doğum yeri ulusal sınırların dışında kalan Mustafa Kemal Paşa bu öneri karşısında Meclis'te hazin ve sert bir konuşma yaptı.

*Öneri reddedildi, böylece Mustafa Kemal Paşa'nın kurulu düzeni değiştirmeye yönelik girişimlerini önlemeye çalışan muhalefet başarısız oldu.

*6 Aralık 1922'de basına verdiği demeçte Halk Fırkası adıyla bir parti kuracağı-nı açıklayan Mustafa Kemal, parti kurmaktaki amacını dört nokta üzerine oturtmuştu.

1. Kurtuluş Savaşındaki başarıyı siyaset, yönetim ve ekonomi alanında da sürdürmek ve gerekli atılımlarla, devrimlerle tamamlamak,

2. Yeni düzenlemeleri uzun süreli bir programa dayandırmak,

3. Böyle bir programı kişisellikten kurtarmak ve vatandaş çoğunluğunun desteğini sağlamak

4. Kurulacak partiyi halkçılık esasına oturtmak.

*Mustafa Kemal yurt gezisini sürdürürken muhalişer de “Hilafet-i İslamiye ve Büyük Millet Meclisi” başlıklı bir broşür yayımlayarak tepkilerini sürdürdüler. Hilafet kurumunun korunmasını istediler.

*Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923'te “9 Umde/ ilke”den oluşan bir beyanname yayınladı.

*Seçimlerden sonra TBMM'deki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun (I. Grup) Halkı Fırkası'na dönüştürüleceğini ilk kez açıkladı.

*Türk tarihine “9 Umde” olarak geçen bu beyannamenin

*ilk ilkesinde; Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir.

*İkinci ilkede; “Saltanatın kaldırılmasına ve milli egemenliğin asla bölünmez ve vazgeçilmez surette Türk milletinin gerçek ve tek mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin manevi şahsiyetinde toplanmış bulunduğu dair 1 Kasım 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oy birliği ile alınan karar hiçbir surette değiştirilemez prensiptir”denilerek cumhuriyet idaresi pekiştirildi.

*3 ve 4. İlkelerde; çağdaş devletin temel görevi olan asayiş ve güvenlik sorunlarının ciddiyetle el alınacağı, adaletin hızla yerine getirilmesi için yasaların ulusun gereksinimlerine ve çağın gereklerine göre yeniden yapılandırılacağı vurgulandı.

* 5. ilke, doğrudan doğruya halkçı ve devletçi düşünce üzerine temellendirilmiştir.

*Bu çerçevede halkın belini büken Âşar vergisinin halkın şikâyet ve mağduriyetlerini önleyecek şekilde yeniden düzenleneceği,

*tütün ziraat ve ticaretinde milletin yararının gözetileceği,

*çiftçiye, sanayiciye, tüccara ve tüm çalışanlara geniş kredi olanakları sağlanacağı,

*ziraatın makinalaştırılacağı,

*yerli sanayinin/girişimcilerin teşvik edileceği ve korunacağı,

*demiryolu yapımına hız verileceği,

*ilköğrenimin birleştirileceği,

*tüm okulların ulusal gereksinimlere ve modern ilkelere göre düzenleneceği,

*halkın genel sağlığına ve sosyal yardıma ait kurumların artırılacağı ve var olanların yeniden yapılandırılacağı,

* ormanların ve madenlerin ülkenin ve ulusun yararına işletileceği,

*hayvanların ıslahve çoğaltımı için önlemler alınacağı belirtildi.

6 ve 7. ilkeler ordu ve askerlik konularına ayrılmıştı.

*Askerlik süresinin kısaltılacağına işaret eden 6. ilke okuma yazma bilenlerle orduda okuma-yazma öğrenenlerin askerlik sürelerinde ikinci bir indirim öngörerek okur-yazar olmayı özendirirken

*7. ilke ile asker-sivil gazilerin hayat koşullarının iyileştirilmesi için gerekli önlemlerin alınacağı belirtildi.

*8. ilke ile halkın işlerinin düzen içinde yürütülmesi için memurların gerekli donanım kavuşturulacağı,

eksiklerinin giderileceği ve denetimlerin sürekli kılınacağı vurgulandı.

*9.ilke ülkenin biran önce imarı için devlet tarafından gerekli önlemler alınırken özel

girişimin de katkı sağlaması için gereksinim duyulan yasaların çıkarılacağına işaret ediyordu.

*Eylül 1923'te yapılan seçimleri Mustafa Kemal önderliğindeki I. Grup kazanmış, böylece Halk Fırkası'nın oluşumuna giden yol açılmıştır.

*Milletvekillerinin de katılımı ile parti tüzüğü hazırlanmış ve 9 Eylül 1923'de yeni Türkiye Devleti'nin ilk siyasal partisi kurulmuştur.

*Halk Fırkası'nın Genel Başkanlığına 11 Eylül'de Mustafa Kemal seçilmiş, Genel Sekreterliğine Recep

Peker getirilmiştir.

MECLİS HÜKÜMETİ SİSTEMİ'NDEN CUMHURİYET'E GEÇİŞ

*Bir devlet şekli olarak Cumhuriyet düşüncesi ilk kez Romalılarla birlikte ortaya çıkmıştır.

*Fransız İhtilâli ile birlikte modern bir içerik kazanmış; halk/ulus egemenliğ ine dayanan ve demokrasiyi de içeren bir kavram olarak kullanılmıştır.

*Mustafa Kemal Paşa da Cumhuriyet düşüncesini 27 Eylül 1923'te Neue Frei Presse'e verdiği demeçle

açıkladı.

*Bi'at: İslam devletinde idare edenle, idare edilenler arasında yapılan; seçim veya bağlılık karakteri

taşıyan sosyo-politik akit” anlamındadır.

*Anayasa değişikliğini öngören önerge hemen Anayasa Komisyonu'na gönderildi. Orada benimsenerek

“öncelikle ve ivedilikle” görüşülmesi isteği ile Genel Kurul'a sunuldu. Milletvekillerinin “Yaşasın Cumhuriyet!” sesleri ve alkışları arasında oylama yapılırken saatler 20:30'u gösteriyordu. Anayasa değişikliğine birkaç üye çekimser kalarak katılmadı. Katılan 158 üyenin tümü olumlu oy verdi.

*Anayasa değişikliği TBMM'nin açılışıyla 23 Nisan 1920'de kurulan yeni devlete siyasal rejim yönünden gerçek adının verilmesi demektir.

*Anayasa'nın 1, 4, 10 ve 11. maddeleri değiştirildi.

*Anayasa'nın 1. maddesinin sonuna “Türkiye Devletinin hükümet şekli Cumhuriyettir” hükmü eklendi.

*4. maddede Türkiye Devleti'nin TBMM'ce yönetildiği, Meclis'in hükümetin bölündüğü yönetim kollarını, yani bakanlıkları, Bakanlar Kurulu aracılığıyla yöneteceği belirtildi.

* 10 ve 11. Maddelerde Cumhurbaşkanının yetkileri ve nasıl seçileceği saptandı. Buna göre Cumhurbaşkanı TBMM Genel Kurulu'na ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilecekti.

Görevi yeni Cumhurbaşkanı seçilene kadar sürecekti. Yeniden seçilmek de mümkündü. Cumhurbaşkanı gerekli gördükçe TBMM'ye ve Bakanlar Kurulu toplantılarına başkanlık edebilecekti.

*Anayasa değişikliği ile bakanların tek tek TBMM'ce seçilmesi yöntemine de son verildi. Artık başbakan, Meclis üyeleri arasından cumhurbaşkanı nca seçilecek, bakanlar milletvekilleri arasından başbakanca belirlenecek ve tüm Bakanlar Kurulu listesi cumhurbaşkanınca Meclis'in onayına sunulacaktı.

*Böylece bir daha hükümet bunalımı yaşanmasının önüne de geçiliyordu.

*Cumhurbaşkanlığına Ankara Milletvekili Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın seçildi.

*Anayasa değişikliği dine ve dile ilişkin 1921 Anayasası'nda bulunmayan yeni bir hüküm de getirdi.

*2. madde yeniden düzenlendi; “Türkiye devletinin dini, İslam dinidir. Resmi dili Türkçedir” denildi.

HALİFELİĞİN KALDIRILMASI

*Arapça “halife” sözcüğü “babasından sonraya kalan çocuk, birisinin yerine geçen vekil” anlamını taşımaktadır.

*Vahdettin “İngiliz devlet-i fehimesine” sığınınca yeni bir halife seçimi kaçınılmaz olmuştur.

*Vahdettin halifelikten düşürülmüş, ertesi gün de Abdülmecit Efendi 148 oyla halife seçilmiştir.

*Ne var ki saltanatın kaldırılmasına ardından cumhuriyetin ilanına tepkili çevreler giderek halifenin etrafında bütünleşmeye başladılar.

*Milli Mücadele’de Mustafa Kemal ile yan yana yürüyen komutanların halifeyle giderek yakınlaşmaları, bu arada Refet Bey’in at hediyesi basında da yankı buldu.

*Halife ve taraftarları yoğun propagandalarına devam ederken, Hindistan’daki İsmailiye Tarikatı’nın lideri olan Ağa Han ile Hintli Emir Ali’nin İsmet Paşa’ya yolladıkları mektupta Hilafet kurumuna dokunulmamasını rica etmeleri Hilafet Kurumu’nun kaldırılmasına giden süreci hızlandırdı.

*429 sayılı “Şeriye ve Evkaf ve Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin İlgasına Dair Kanun” ile din ve ordu siyaset dışında bırakıldı.

*430 sayılı “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile ülkedeki tüm öğretim kurumları Maarif Vekâleti’ne bağlandı.

*431 sayılı “Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun”la da laik cumhuriyetin, iktidarı dinsel bir kurum ile paylaşamayacağı düşüncesi pekiştirildi.

*Yasa ile de Halifelik kaldırılarak Osmanlı ailesinin erkek-kadın üyelerinin ve damatlarının bir daha dönmek üzere yurt dışına çıkarılmaları kararlaştırıldı.

*Padişahlık etmiş kişilerin taşınır, taşınmaz bütün malları ulusa geçti.

*Yasa; aile üyelerinin kişisel mallarının bir yıl içinde tasfiye edilmesini, aksi halde hükümetin bu malları satarak bedellerini onlara yollayacağını ve kararın hemen uygulamaya konacağını da hükme bağladı.

*4Mart’ta Halife ve ailesi yurt dışına çıkarıldı.

1924 ANAYASASI

HAZIRLANMASI

*I. TBMM 1921 Anayasası’nı yaparken onun nasıl değiştirileceği hakkında bir hüküm getirmemiş dolayısıyla kendini bağlamamış, anayasa yapma yetkisi de denen kuruculuk yetkisini II. TBMM’ye devretmişti.

*II. TBMM de bu yetkisini kullanarak 1924 Teşkilat-ı Esasiye Yasası’nı (Anayasasını) hazırlamıştı.

*Anayasa tasarısı 9 Mart 1924'te TBMM'de görüşülmeye başlandı. Eleştiri ve tartışmalar başlıca dört nokta üzerinde yoğunlaştı.

*Bunlar; Anayasanın kurucu meclisçe hazırlanması gerektiği, millet meclisi yanında ikinci bir meclisin de gerekli olduğu, cumhurbaşkanına verilmek istenen meclisi dağıtma yetkisi ve cumhurbaşkanının veto yetkisi idi.

*Anayasa görüşmelerinde özellikle Cumhurbaşkanına fesih yetkisi veren 25.madde ile veto yetkisi veren 36. madde büyük tartışma yarattı. Abidin Bey, Mahmut Esat Bozkurt, Feridun Şkri Düşünsel, Halis Turgut ve Şükrü Saraçoğlu Mustafa Kemal'e verilecek yetkiler demek olan bu hükümler üzerinde sert eleştirilerde bulundular.

*Sabaha kadar süren tartışmalar sonunda Cumhurbaşkanı, veto ve fesih yetkisinden vazgeçti.

*Veto yetkisini öngören 36. Madde ise Teşkilatı Esâsiye ve bütçe yasaları dışarıda bırakılarak, 'ilânı uygun bulunmayanyasaların on gün içinde yeniden görüşülmek üzere' Meclise gönderilmesi şeklinde yeniden düzenlenerek benimsendi.

*Böylece Türk Anayasa Tarihi'nin en uzun süre yürürlükte kalan Anayasası 20

Nisan 1924'te TBMM'de kabul edildi, 24 Mayıs'ta da yürürlüğe girdi.

*1924 Anayasası iki temel ilke üzerinde inşa edilmiştir. "Cumhuriyet" ve "Güçler Birliği" esasları baş ilkelerdir.

*Yasama Gücü açısından; güçler birliğinin doğal sonucu olarak yasaları yapma ve onları yorumlama yetkisi TBMM'ye aittir.

* Yasama organı olarak Meclis'in seçimine bütün Türk Ulusu katılırsa da kadınlara bu hak verilmemiştir. Anayasa tasarısında kadınları seçme ve seçilme hakkına kavuşturacak hüküm mecliste kabul edilmediği için egemen olan ulus erkek ulustur.

*Yürütme Gücü de sistem gereği TBMM'ye aitti.

*29 Ekim 1923'te yapılan bu değişiklikte Meclis Hükümeti Sistemi'nin katı uygulama biçimine son verilmişti.

*1924 Anayasası bu sistemi daha da geliştirdi. Hükümete Meclis'in güvenini alma zorunluluğu getirildi.

*TBMM'nin iradesi karşısında yargıçlar güvensiz bırakılıyordu.

*Ayrıca Anayasa, TBMM'ye bazı konularda doğrudan doğruya yargı yetkisini kullanma hakkı da tanımıştı.

*Dolayısıyla 1924 Anayasası'nda yargı gücü TBMM'ye bağımlı kılınmıştı.

*Özgürlükleri sınırlayacak yasaların çizeceği "sınır" belli değildi.Bu yolla özgürlüklerin geniş olarak sınırlanması olanaklıydı. Nitekim anayasanın bu maddesi Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra çıkarılan Takrir-i Sükûn Yasası'nın dayanağı olacaktı.

*1924 Anayasası o günlerde pek bilinmeyen ekonomik ve sosyal haklara ise hemen hiç yer vermemişti.

DEVİRİMCİ NİTELİĞİ

* “Türklük” etnik değil, tamamen hukuksal bir kavram olarak ele alınmıştı. 88. maddeye göre “Türkiye’de din ve ırk ayırt edilmeksizin vatandaşlık bakımından herkese Türk denir” denilerek hem ırka hem de dine dayanan vatandaşlık tanımı reddedilmişti.

*Anayasa’da diğer önemli değişiklik 5 Şubat 1937’de yapıldı. 2. maddeye “Türkiye Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılâpçıdır” hükmü eklenerek Kemalizm’e anayasal bir nitelik kazandırıldı.

*Bu değişikliklerle 1924 Anayasası Türk Devrimi’nin adeta bir aynası oldu.

ASKERLERİN SİYASETTEN UZAKLAŞTIRILMASI

*Saltanat’ın kaldırılmasından başlayarak siyasal alanda girişilen devrim adımları Karabekir ile birlikte Ali Fuat Cebesoy’u da Mustafa Kemal’den uzaklaştırdı.

*İlk tepki Kazım Karabekir’den geldi. 1924 yılı başlarından itibaren içte kimi yolsuzlukların ve buna bağlı eleştirilerin yoğunlaştığı, Hakkari bölgesinde Nasturilerin ayaklandığı, dışta ise Musul sorununun çıkmaza girdiği bir dönemde, 26 Ekim 1924’te Karabekir, Birinci Ordu Komutanlığı’nı bıraktı.

*Paşaların istifasını bir “komplo” olarak değerlendiren Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, sorunu temelden çözmeye, orduyu siyasetten ayırmaya yöneldi.

* Bu amaçla milletvekilli olan ordu komutanlarından Meclis’teki görevlerini bırakmalarını istedi.

*Onun bu isteğine ilk olumlu yanıt Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak’tan geldi. Çakmak, milletvekilliğini bıraktı.

*Kolordu Komutanı bulunan İzzettin Çalışlar, Ali Hikmet Erdem, Şükrü Naili Gökberk, Fahrettin Altay da milletvekilliğinden istifa ederek kolordularının başına döndüler.

*III. Ordu Müfettişi Cevat Çobanlı milletvekilliğini bırakırken,

*VII. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Eğilmez Meclis’te Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy’a katıldı.

MECLİSTE MUHALEFETİN DOĞUŞU: TERAKKİPERVER CUMHURİYET PARTİSİ’NİN KURULMASI

*Terakkiperver Cumhuriyet Partisi’nin kuruluşuna yol açan olay 20 Ekim 1924’te Menteşe Milletvekili Esat Bey’in İmar ve İskân Bakanı’na verdiği soru önergesi ile oldu. Esat Bey bu önergesinde Lozan Antlaşması gereğince Yunanistan’dan gelen “mübadil ve muhacirlerin” yerleştirilmelerinde görülen yolsuzluklara dikkati çekmişti.

*Başta Refet Bele ve Adnan Adıvar olmak üzere hükümete güvenoyu vermeyen milletvekillerinden kimileri oylamanın yapıldığı gün Halk Partisi’nden istifa ettiler.

*29 milletvekili 17 Kasım 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Partisi’ni (TpCP) kurdu.

*TPCP, 27 Kasım’da yaptığı toplantısında Başkanlığa Kazım Karabekir’i, ikinci Başkanlıklara Rauf Orbay ile Adnan Adıvar’ı, Genel Sekreterliğe ise Ali Fuat Cebesoy’usekti.

*TpCP'yi CHP'den ayıran en temel özellik “milli vahdetin halelden masuniyetini temin için devletin murakabesi baki kalmak şartile idari adem-i merkeziyet esası terviç edilecektir” ilkesidir.

*Böylece CHP'nin merkeziyetçiliğine karşı yeni parti yerinden yönetimi savunacağını belirtiyordu.

*TpCP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da daha yaygın örgütlenmesi ve taraftar bulması da kuşkusuz bu tavrından kaynaklanmaktaydı.

*Belli bir toplumsaltabanının olmayışı, buna bağlı olarak belirgin ve farklı bir ideolojiden yoksun olması

TpCP'nin ömrünün kısalığında birinci derecede etken olmuş ve çok fazla iz bırakmadan Türk siyasal yaşamından silinmiştir.

*Bu süreci başlatan ise Doğu'da çıkan Şeyh Sait isyanıdır.

DEMOKRATİK GELİŞMEDE DURAKSAMA: TAKRİR-İ SÜKÛN DÖNEMİ

ŞEYH SAİT İSYANI

*13 Şubat 1925'te Şeyh Sait adında bir Kürt liderinin Genç ilinin Piran Köyü'nde başlattığı ayaklanma, Türkiye'nin içte ve dışta pek çok sorun yaşadığı bir dönemde patlak vermişti.

*Ayaklanmanın tek bir nedeni yoktu.

*Başbakan Fethi Okyar'ın açıklamalarına göre ayaklanmanın nedeni “şeriat, halifelik ve saltanat propagandası altında Kürtçülük” amacına yönelikti.

*Bağımsız ya da özerk bir Kürdistan amacı güden ayaklanma, aynı zamanda Cumhuriyet düzenine karşıydı; saltanat ve halifelik düzenini canlandırmayı hedeflemişti.

*Meclisin onayı ile bölgede bir ay süre ile sıkıyönetim ilan edildi.

*Dinisiyasal amaçlarına alet ederek dernek kurma yasaklandı, bu tür dernek kuranlarla ona üye olanlar vatan haini kapsamına alındı.

TAKRİR-İ SÜKÛN YASASI'NIN KABULÜ VE UYGULANMASI

*Tahrir-i Sükûn, diğer bir deyişle huzuru, düzeni koruma yasası özünü tek bir madde ile ortaya koymuştu.

*Buna göre; Hükümet, “gericiliğe, ayaklanmaya ve memleketin soysal düzenini ve huzur ve sükûnunu ve güveliğini ve asayişini bozmaya neden olacak bütün kuruluşlar, kışkırtmalar, girişimler ve yayınları” Cumhurbaşkanının onayı ile doğrudan doğruya yasaklamaya yetkili kılınıyordu.

*TpCP'li milletvekilleri tasarının Anayasa ile Türk vatandaşlarına tanınmış olan doğal hakları kısıtladığını, dolayısıyla Anayasaya aykırı olduğunu öne sürmüşler, Cumhuriyeti korumak için böylesine özel yasalara gereksinim olmadığına dikkati çekmişlerdi.

*Hükümet, Tahrir-i Sükûn Yasası'nı 6 Mart 1925 günü uygulamaya koydu.

*Zararlı ve yıkıcı yayınlarıyla ayaklanmayı doğrudan ya da dolaylı olarak etkiledikleri gerekçesiyle

İstanbul'da çıkan Tevhid-i Efkâr, İstiklal, Son Telgraf, Aydınlık, Orak çekiç, Sebilü'r-reşat, Presse de Soire, İzmir'de Sada-yı Hak, Adana'da Sayha, Trabzon'da İstikbal ve Kahkaha adlı gazete ve dergileri kapattı.

*15 Nisan'da ayaklanmahemen her tarafta bastırılırken ayaklanmanın elebaşları Şeyh Sait ve Seyit Abdullahda yakalandılar.

*31 Mayıs'ta bölgede asayiş ve güven yeniden sağlanırken ayaklanmacılarla birlikte ayaklanmayı destekledikleri iddiasıyla kimi gazeteciler ve TpCP üyelerinin İstiklal Mahkemeleri'nde yargılamaları da başladı.

İSTİKLAL MAHKEMELERİ'NİN OLUŞTURULMASI

*Ayaklanma bölgesinde kurulan İstiklal Mahkemesi'nin vereceği idam kararlarının TBMM'nin onayına sunulmaksızın uygulanması düşünülmüştü.

* Ankara'daki İstiklal Mahkemesi'nin ise milletin ve cumhuriyetin güvenliğini tehdit eden her türlü gerici propaganda, girişim ve hareketlerin hızla yasaklanması ve cezalandırılması amacı ile kurulması öngörülmüş, ancak bu mahkemenin vereceği idam kararları TBMM'nin onayından geçmesi planlanmıştı.

*"Doğu İstiklal Mahkemesi" ile "Ankara İstiklal Mahkemesi" başkan ve üyeleri belirlendi. Buna göre:

*Doğu İstiklal Mahkemesi'nin başkanlığını Hacim Muhittin (Çarıklı-Giresun) Bey,

*Ankara İstiklal Mahkemesi başkanlığına Ali (Çetinkaya-Afyon) Bey

YARGILAMALAR VE MUHALEFETİN SUSTURULMASI AYAKLANMACILARIN YARGILANMASI

*Doğu İstiklal Mahkemesi, 14 Nisan 1925'te Diyarbakır'da yargılamalara başladı.

* İlk görülen dava seferberlik aleyhine propaganda yaptığı iddia edilen Urfa Mutasarrıfı ve TpCP üyesi Yarbey Fethi Bey'in davası oldu.

GAZETECİLERİN SUSTURULMASI

*Doğu İstiklal Mahkemesi, 7 Haziran 1925'te Hükümetin manevi gücünü kırmak ve ayaklanmayı kışkırtmak iddiasıyla gazetecileri tutuklamaya yöneldi.

*Tevhid-i Efkâr sahibi Velit Ebüzziya, Son Telgraf sahibi Sadri Ethem (Ertem), Fevzi LütŞ (Karaosmanoğlu), Toksöz gazetesi sahibi Abdülkadir Kemali (Öğütçü), İlhami Safa ve Gündüz Nadir tutuklanarak Diyarbakır'a getirildi.

*Tanin gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın) Beyi ömür boyu sürgün cezasına çarptırmıştı. Cezasını da Çorum'da çekmesine karar vermişti.

*Hüseyin Cahit Çorum'da kaldığı sürede Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin verdiği çevirileri yaparak geçimini sağlamış,

*Bu sırada ziyaret ettiği Başbakan İnönü kendisine “Güçlü bir kalem,ateş püskürerek yazıyordu. O sırada bizi nereye götürdüğünü bilmediğimiz bu kalemi serbest bırakamazdık. Ama artık geçmiş silinmiştir. İstedığınız gibi çalışabilirsiniz. Hiçbir düşmanlıkla karşı karşıya değilsiniz!” diyecekti.

TPCP’NİN KAPATILMASI VE PARTİLİLERİN SUSTURULMASI

*TpCP, Cumhuriyet ve halifelik anlayışındaki görüş farklılıkları ile birlikte kişisel anlaşmazlıkların ve kıskançlıkların tetiklemesi ile CHP’den kopanlarca kurulan birmuhalefet partisi idi.

*TpCP taraftarlarının parti programında yer alan, dini düşüncelere saygılı olunacağına ve yerinden yönetimusulünün uygulanacağına dair hükümlere dayanarak yaptıkları propagandaları

n ayaklanmayı düzenleyenlerce kullanıldığı ve isyana katılması için halka cesaret verdiği kanısı uyanmıştı.

*İşte bu kanı nedeniyle Diyarbakır’daki İstiklal Mahkemesi kendi bölgesi içinde bulunan partinin bütün şubelerini kapatma kararı verdi.

*Cumhuriyet Hükümeti de 5 Haziran 1925’te Takrir-i Sükûn Yasası’na dayanarak TpCP’nin bütün şube ve merkezlerinin kapatılmasına karar verdi.

*Sonuçta TpCP ile başlayan çok partili demokrasi deneyimi emeklemeye bile fırsat bulamadan sonlandı.

*İzmir’de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’e yapılmak istenen suikast girişimi ise bu partinin etkin isimlerinin siyaset sahnesinden çekilmesine ortam hazırladı.

İZMİR SUİKASTI VE MUHALEFETE SON DARBE

*Mustafa Kemal Paşa’nıngezi programında yaşanan bir günlük gecikme suikastçıları Yunan adasına kaçırarak motorcuyu kuşkuya düşürmüş ve suikast girişiminden yetkilileri haberdar etmişti.

*Ankara İstiklal Mahkemesi İzmir’de suikastçıların sorgulamalarına başlarken kapatılan TpCP’nin lider kadrosundan Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele

ve Cafer Tayyar Eğilmez ile birlikte eski Maliye Nazırı Cavit, Dr. Nazım, Şlibeli

Hilmi ve Yenibahçeli Nail beyler gibi İttihat ve Terakki’nin önde gelen isimleri de tutuklananlar arasında yer almıştı.

*Mahkeme heyeti; sanıkları, suikast olayıyla ilgileri yönünden 4 gruba ayırmış, cezaları da buna göre

belirlemiştir.

1. Doğrudan doğruya suikastın uygulanmasını üstlenenler,
2. Tetikçileri kışkırtan ve olayı düzenleyenler,
3. Suikast olayına doğrudan katılmamakla birlikte, Türk devrimine ve özellikle de Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’e karşı cephe almış olan eski İttihat ve

Terakki Partililer,

4. Kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Partisi üyeleri.

*Mahkeme ilk grupta bulunan 15 kişi hakkında idam kararı vermişti. Bunlar;

Ziya Hurşit, Gürcü Yusuf, Laz İsmail, Çopur Hilmi, Sarı Efe Edip, Albay Rasim, İsmail Canbulat, Rüştü Dadaş, Ahmet Şükrü, Albay (Ayıcı) Arif, Abidin, Halis Turgut, Hafız Mehmet'ti.

*Kara Kemal 27 Temmuz'da yakalanacağını anlayınca saklandığı tavuk kümesinde intihar

*Beraat edenler arasında Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ile Cafer Tayyar Eğilmezde bulunuyordu.

*1924 yılında Mahmut Esat Bozkurt'un Adalet Bakanı olması ile birlikte hız kazanan hukuk devrimi ilk

meyvesini 17 Şubat 1926'da Medeni Yasa'nın kabulü ile verdi.

*Türk Hukuk Devrimi 1 Mart 1926'da Ceza Yasası'nın,

*22 Nisan 1926'da Borçlar Yasası'nın,

*29 Mayıs 1926'da Kara Ticaret Yasası'nın,

*18 Haziran 1927'de Hukuk Davaları Yargılama Usulü Yasası'nın,

*9 Ocak 1929'da Ceza Davaları Yargılama Usulü Yasası'nın,

*13 Mayıs 1929'da da Ticaret Yasası'nın Deniz Ticareti'ne yönelik ikinci kitabın kabulü ile sürdü.

*18 Nisan 1929'da kabul edilen İcra ve İşas Yasası ile "Cumhuriyetin Ana Kanunları" tamamlandı.

*1924'te karma ve laik eğitim sistemini kurarak başlatılan eğitim devrimi 1 Kasım 1928'de Latin Alfabesi'nin kabulü ile sürdü.

*25 Kasım 1925'te memurların şapka giymesini öngören yasa çıkarıldı. Kadınların giyim kuşamları

ile ilgili herhangi bir yasal düzenlemeye gidilmedi.

*26 Aralık 1925'te zaman ölçüleri değiştirildi. Alafranga saat ve miladi takvim geçerli kılındı.

*20 Mayıs 1928'de çıkarılan yasa ile de rakamlar değiştirildi. Bu son iki değişiklik ile Türkiye Batılı ülkelerle ilişkilerini de bir düzene koymuş oldu.

*30 Kasım 1924'te tekke, zaviye ve türbeler kapatılması ile halkın dinsel duyguları

nı ekonomik çıkarlar uğruna sömüren düzen de ortadan kaldırılmış oldu.

*Bu süreçte en büyük tepkiyi şapka giyilmesini öngören yasa çekti.